

Geen vals getuigenis (Het negende gebod)

Voorganger: Ds. Jurjen Zeilstra

Lezingen:

1^e schriftlezing: Deuteronomium 5

2^e schriftlezing: 1 Thessalonicenzen 5, 12-22

3^e schriftlezing: Handelingen 2, 1-13

Inleiding

In onze serie van de Tien Geboden komen wij op deze Pinksterdag aan bij het negende gebod: 'Gij zult geen valse getuigenis spreken tegen uw naaste.' Wij vieren de uitstorting van Gods Geest op de leerlingen van Jezus, als vertegenwoordigers van het Godsvolk onderweg. Zij zullen getuigen tot aan het einde der aarde. De vrijmoedigheid waarmee dat gepaard gaat spreekt boekdelen. Hun getuigenis is waarachtig, omdat de openbaringskracht van de heerlijkheid Gods voortaan gepaard mag gaan aan de ervaringen van de mensen. Op deze manier verstaan stelt het wonder van Pinksteren mensen niet slechts in staat zich van vals getuigenis te onthouden, maar ook de waarheid te spreken in verstaanbare taal.

Thema: Geen vals getuigenis (Het negende gebod)

Gemeente van Christus,

Pinksteren is oorspronkelijk een oogstfeest. Er wordt in Israël geoogst voordat de lange droge zomer begint. Dat wordt gevierd op de vijftigste dag na het Paasfeest. Dat wil zeggen dat er zeven weken liggen tussen Pasen en Pinksteren. In de synagoge wordt met dit joodse Wekenfeest, dat is dus het Pinksterfeest, gelezen over de verschijning van de Heer op de berg Sinaï en over het geschenk van de Tien Geboden aan het volk Israël. Daarmee hebben de Joden een verband gelegd tussen de vruchten van het land en de vruchten van het leven van de mensen. De natuur en de samenleving staan in het licht van de schepping niet los van elkaar. Nu zal iemand misschien zeggen, maar Pinksteren dat is toch een feest van vrijheid? Nietwaar? Staat er niet in het Johannesevangelie dat Jezus zegt:

De wind waait waarheen hij wil; je hoort zijn geluid, maar je weet niet waar hij vandaan komt en waar hij heen gaat. Zo is het ook met iedereen die uit de Geest geboren is.¹

Waarom gaat het dan juist op Pinksterfeest over de wet? Staan de Tien Geboden niet bekend als strenge regels die de vrijheid aan banden leggen? Worden mensen door de woorden van de Dekaloog juist niet in hun vrijheid beperkt? Dit is precies het punt dat men in het jodendom wil vieren. Nee, het rechte verstaan

van Gods leefregels zal mensen ten diepste juist niet beperken! Ethiek gebouwd op de richtlijnen van God zal aan het leven de volle ruimte geven. Je zou de wetsbetrachting als een snoeiproces kunnen zien, waardoor de mooiste vruchten zich ontwikkelen. Genieten in Gods goede schepping is daarbij het uiteindelijke doel van de wet.

Zo is het in de praktijk lang niet altijd gegaan. De waarheid gebiedt dit te zeggen. Ook joden beseffen dat deze beleving gemakkelijk kan ondersneeuwen onder letterknechterij en regeltjesverslaving. Om uit te leggen dat het in de wet werkelijk om vrijheid te doen is, heeft rabbi Jozua ben Levi er op gewezen, een typisch joodse manier van uitleggen, dat het Hebreeuwse woord voor graveren, 'charut' slechts één letter verschilt van het Hebreeuwse woord voor vrijheid, 'cherut'. Dus als God zijn leefregels voor mensen schrijft in steen, graveert dus eigenlijk, dan is dat omdat hij de mensen tot vrijheid en vrucht dragen bestemt.² Maar de letter kan niet zonder de Geest, wil hij worden verstaan. Dat is duidelijk.

Het kan voor mensen heel moeilijk zijn om de beloften van vrijheid en vrucht dragen te blijven horen in de opsomming van de geboden, zeker wanneer dit op geestdodende wijze gebeurt. En u weet, het jodendom heeft nog heel veel kleinere geboden op de Tien Woorden gebouwd. Ook wij kennen vele regels, geschreven en ongeschreven. Opzettelijk heb ik daarom vandaag niet Exodus 20 gelezen, maar Deuteronomium 5. Daar wordt nadrukkelijk gesproken van het vuur én van de duisternis, waaruit God spreekt. Wonderlijk genoeg, is er dus een gelijktijdige manifestatie van dreiging en bevrijding, van hemel en aarde, van afstand en nabijheid, waarin het Godswoord wordt geopenbaard. Het lijkt niet anders te kunnen. De stem van de Schepper klinkt vanuit de verborgenheid. Mensen moeten het zelf doen. Hier wordt dus geen gemakkelijk toegankelijke handleiding voor een gelukkig leven aangereikt, zo van, doe dat nou maar, dan komt altijd alles goed. Het gaat niet om eenvoudigweg kopiëren. Het werkelijk begrepen Godsgebod is zelfs niet te reduceren tot ethiek.³ Dit is een heilig God, soeverein omwille van de eigen heiligheid. Zijn partner is een Godsvolk in formatie. Het is de spanning van het leven zelf die zich hier openbaart. Het huiveringwekkende gaat samen met de

fascinatie. Er is een zekere vrees voor deze God, maar ook een grote aantrekkingskracht die mensen onderling verbindt in een gezamenlijk verlangen. Het hele leven met al z'n handelingen en ingewikkeldheid komt onder de spanningsboog van een geheimenis te staan. Iedereen beseft het: Met deze God is niet te marchanderen. Deze God roept ons tot een radicaal herzien van onze prioriteiten. Het hele leven wordt op een wonderlijke manier geëlektrificeerd.⁴ Wij worden in staat gesteld in deze Geest te handelen.

Van de versie van de Tien Geboden in Deuteronomium gegeven is vooral de actuele toonzetting zo fris en verrassend. Het is eigenlijk jammer dat Deuteronomium 5 in de kerkelijke traditie een veel minder grote rol heeft gespeeld dan Exodus 20. Deze laatste formulering van de Dekaloog, dus die van Exodus, is in de liturgie centraal komen te staan. In vele oude kerken zijn de Tien Woorden op enorme borden aan de muur te lezen, in de versie van Exodus 20. In sommige kerken worden ze nog altijd iedere zondag gelezen. Daar is op zich niets mis mee, als het bevrijdende karakter maar blijft doorklinken. Wij weten dat dit niet altijd zo is geweest.

Wij hebben ervoor gekozen om tussen Pasen en Trinitatis telkens één van de Tien Geboden centraal te stellen in onze kerkdienst. Het gebod waarvoor wij vandaag bijzondere aandacht willen hebben is het negende. In dit gebod zien wij duidelijk dat het gaat over het waarborgen van de kwaliteit van de gemeenschap. De onderlinge relaties tussen de mensen worden in hun waarde beschermd vanuit de heiligheid van God. In het negende gebod wordt het individueel lid van de gemeenschap tegen valse beschuldigingen beschermd. Het oorspronkelijk gebod is dus niet een verbod op liegen in algemene termen gesteld of een gebod onverbiddelijk en altijd ongenueanceerd de waarheid te spreken! Het is een specifiek gericht verbod op liegen *ten nadele van je naaste*.

Tegen het in gevaar brengen van de reputatie van de mens naast je wordt ook op andere plaatsen in de bijbel gewaarschuwd. Zo lezen we in Leviticus:

Breng het leven van een ander niet in gevaar door lasterpraat over hem rond te strooien. Ik ben de Heer.⁵

Opnieuw dus wordt de heiligheid van God gearticuleerd, als een machtige beschermende vleugel over de identiteit van de mens die door jouw toedoen beschadigd zou kunnen worden. Het gaat daarbij dus niet alleen over het afleggen van een vals getuigenis in de rechtbank, maar ook over roddelen. Zelfs al zou er waarheid in schuilgaan, pas op wat je zegt over een ander! Je speelt met vuur! God zelf zal zich geraakt voelen, wanneer jij een ander op deze wijze kwaad zou

doen.

Mooi ook dat er in de versie van Deuteronomium 5 van de Tien Woorden, een direct tot de hoorders gerichte oproep wordt gedaan om zelf leerling te worden. Het is een vorm van permanente educatie die hier wordt bedoeld, heel modern dus eigenlijk.

Niet met onze voorouders heeft hij [God] dit verbond gesloten, maar met ons, zoals wij hier nu levend en wel bij elkaar zijn. De Heer heeft zich daar vanuit het vuur rechtstreeks tot u gericht.⁶

De synagoge heeft zo de traditie ontwikkeld om het 'heden' heel letterlijk te nemen. God sluit zijn verbond, niet alleen met vroegere generaties. Op dit moment sluit God zijn verbond met ons! Dat is een nadrukkelijke bepaling bij het hier en nu. Wij kunnen niet net gaan doen alsof wij onze ouders zijn. Wij kunnen het leven van onze grootouders niet leven. Dat is eenvoudigweg onmogelijk. Dat hebben zijn zelf al gedaan. Zij zelf hebben ook het leven van hun voorouders niet geleefd. Telkens opnieuw speelt het leven zich authentiek af in telkens weer een andere context. Nooit is daarbij de opdracht om het leven van anderen te kopiëren. Altijd zal het gaan om jouw moment in de tijd. Dat kan een zaak van leven of dood zijn. Vandaag zijn wij aan de beurt.

Een betrouwbare getuige redt levens, een valse getuige liegt en bedriegt.⁷

In het geval van de grondvorm van het negende gebod, ging het oorspronkelijk om een juridische procedure, herkenbaar in het hele Midden Oosten. Iemand legt getuigenis af tegen iemand anders in een zitting van oudsten.⁸ Hij kan daarbij een waarachtig getuige zijn als in Spreuken 14,25 of een leugenachtige getuige als in Spreuken 6,19, waar sprake is van zaken die de Heer haat. Een daarvan is: 'getuigen die bedriegen, altijd liegen'. Mensen worden tegen valse beschuldigingen beschermd.

Als de leerlingen van Jezus bijeen zijn om het Joodse Pinksterfeest te vieren, overkomt hen Gods Geest op een fantastische wijze. Zo heeft Lukas willen laten zien dat het ontstaan van de kerk is geworteld in de oogst van Israël, ja dat de vruchten van de Geest, mogen worden gezien in het vurige licht van de Godsopenbaring op de Sinai. Gods wet komt tot zijn recht. De vrijmoedigheid waarmee discipelen als apostelen de wereld in gaan om te getuigen van de grote daden van God, is geweldig. In het boek Handelingen komt wel zeven keer het woord 'vrijmoedig' of een variant daarvan voor.⁹ Maar vuur heeft, wanneer het zich verspreidt, iets wilds. Het kan

oncontroleerbaar worden. Het kan alle kanten opgaan. Zo is het ook met de wind. En wie weet waar een vogel heen vliegt, als je hem loslaat. Niet voor niets worden de leerlingen direct van dronkenschap beschuldigd. Is dit niet de geest van Dionysos? Is hier de geest niet uit de fles?¹⁰ Als dat zo is, probeer hem er dan maar weer eens in te krijgen.

Altijd zit er spanning tussen organisatie en enthousiasme, maar ook tussen gezag en het vrije denken. Dat is normaal. Altijd ook zijn mensen enerzijds bang voor een orde die beklemmt en doet verdorren, anderzijds voor onbeperkte vrijheid die weliswaar doet bloeien, maar ook tot chaos leidt. Dat is in de kerk van meet af aan een vraagstuk geweest waarvoor oplossingen moesten worden gevonden. In de passage uit de eerste Tessalonicenzenbrief hebben wij waarschijnlijk de oudste verwijzing naar de organisatie van de kerk gehoord die er bestaat. En dit is duidelijk: De apostel Paulus, die deze kerkerde schrijft, beseft dat het gaat om een kostbare balans tussen vrijheid en regels. Het leiderschap is nog heel informeel. Er wordt niet gesproken van bisschoppen of oudsten of diakenen of andere ambten, kerkenraden, synodes of concilies. Wel is er al een grote nadruk op loyaliteit en onderlinge dankbaarheid, die men elkaar verschuldigd is. De heilige Geest heeft nieuwe samenhang gebracht in de gemeenschap van mensen. Daar moet zorgvuldig mee worden omgegaan.

Direct echter, na de aandacht voor de noodzaak en de waarde van het goede leiderschap in de kerk, legt Paulus de volle nadruk op de heilige Geest.

Doof de Geest niet uit en veracht de profetieën niet die hij u ingeeft. Onderzoek alles, behoud het goede en vermijd elk kwaad, in welke vorm het zich ook voordoet.¹¹

Als er geen verwachting is dat de Geest zelf mensen zal inspireren, geen bereidheid zich te laten raken in het hart, dan is de kerk verloren. Onmiddellijk contact met het heilige, ja met God zelf is nodig voor ieder lid van de gemeenschap. Daar kan geen goede leider tegen zijn. Geen bisschop of kerkenraad die dit kan of mag afdammen. Zonder de inspiratie van Gods Geest, wordt het een dooie boel in de kerk. De waarschuwingen van Paulus zijn gericht aan de kerk als een geheel. Iedere generatie opnieuw wordt aangesproken.¹²

Dat Gods Geest bepaalde mensen bijzonder kon aangrijpen, komen we op tal van plaatsen in het Oude Testament tegen. Het getuigenis van Pinksteren is, dat dit aangrijpen niet alleen voor profeten is weggelegd, maar voor *alle* leden van de geloofsgemeenschap. Allen zijn bestemd drager van de vuurvlam Gods te worden.

Ieder mens is een nieuwe Adam, een stukje aarde geïnspireerd door de adem van God, een nieuwe Eva levend in de schepping als een paradijs.

Op Pinksteren komen alle draden samen, een bonte veelheid aan betekenis. Die veelheid doet recht aan het leven. Tegelijk, is het juist die ene ongedeelde eenheid in de naam van God, waar het om gaat. Pinksteren is herschepping. Het grote begin wordt opnieuw present gesteld:

In het begin schiep God de hemel en de aarde. De aarde was nog woest en doods, en duisternis lag over de oervloed, maar Gods geest zweefde over het water.¹³

Pinksteren is het grote voorjaarsoogstfeest van Israël. Er wordt gevierd dat niet alleen de opbrengst, niet alleen van het land, maar ook van de rechtvaardige daden van de mensen wordt binnengehaald. De Tien Geboden zijn als wet van God tot heil van de mensen gegeven. Zij functioneren waar het leven wordt opgebouwd. Dat betekent de ontplooiing van de gaven van mensen als vruchten in het Koninkrijk van God. De eeuwige God wordt gezegend als koning der wereld, schepper van het leven, die het brood uit de aarde doet voortkomen.

Pinksteren is het feest van de verstaanbare taal. Hoe verdeeld de wereld ook is in talen, culturen, religies en rassen, door zich te concentreren op God als de ene bron van alle leven, beseffen mensen in Gods licht familie van elkaar te zijn. Waar Babel in de bijbel symbool staat voor het onvermogen van mensen tot eenheid met inhoud te komen, is het Pinksterfeest de manifestatie van de eenheid die er werkelijk toe doet, als Godsgeschenk. Mensen zijn in Gods naam bestemd elkaar tot steun te zijn. De gemeente van Christus is daarvan een tastbare gestalte.

Pinksteren is het derde grote feest van de kerk: De vijftigste dag van Pasen, 'Pentakosta'. De gemeente van Christus kan van start gaan, alle dingen zijn gereed. Het is een startblok van gemeentelven, ieder jaar opnieuw. Het lastige daarbij is voor ons dat de kerkvaders die hebben vormgegeven aan het kerkelijk jaar geen zomervakantie kenden. Dus, nadat wij vieren dat de kerk van start gaat, worden bijna alle activiteiten afgesloten. Dat is een ongepaste domper op het Pinksterfeest. Het komt erop aan dat we in september met onze Regenboogzondag en de dienst waarin wij de nieuwe ambtsdragers gaan bevestigen, de rode draad weer stevig oppakken en de Geest de kans gaan geven opnieuw mensen te inspireren.

Pinksteren tenslotte, is het feest van de gaven! Wij kunnen en mogen geloven dat ieder van ons in dit opzicht iets heeft om bij te dragen. Niemand is te klein

of te groot, te jong of te oud. Laten we er opmerkzaam op zijn en elkaar stimuleren zodat ons hart in dit opzicht vurig zal zijn en vol verlangen mee te doen. Wij kijken dankbaar terug op een rijk jaar. Maar we kijken ook al vooruit naar een nieuw seizoen waarin mensen mogen groeien en bloeien en vrucht dragen voor God en voor elkaar, door de kracht van de Geest.

Amen.

Uitzending en zegen

Als u van hier gaat, weet dat u gezegende mensen bent.

Dit vuur van Pinksteren brandt niet alleen in deze kerk. Dit vuur is bedoeld om mee te gaan in je hart. Het kan een lopend vuurtje worden, een baken in moeilijke tijden, een vreugdevuur omdat Gods Koninkrijk komt en mensen daar mogen opbloeien in het licht van de Schepping. Daar mogen wij de getuigen van zijn.

De genade van Jezus Christus,
de liefde van God,
de gemeenschap van de heilige Geest
is immers met u allen.

Noten

¹Johannes 3,8

²In de versie van Exodus 19-20. Misjna, tractaat Abot VI,2. Cf. M.C. Mulder, in: *Vrede over Israël*, jg.46, nr.3, juni 2002.

³Het is voor de Franse protestantse filosoof Paul Ricoeur een vorm van configuratie. P. Ricoeur, *Critique et conviction*, 163: 'The legislative is personalized by reason of its proximity to the narrative ... a declaration of liberation, a prophetic word that encompasses the commandment, in which the thou in thou shalt not kill can be said without there being a I. The thou functioning as being addressed but without revealing an "I" who says "thou".'

⁴De godsdienstwetenschapper Rudolf Otto (1869-1937) spreekt van 'het numineuze' als de ervaring die onder alle religieuze beleving schuilgaat. Dit 'numineuze' bestaan in drie aspecten: mysterium tremendum et fascinans. Als mysterie is het geheel anders van iets wat wij gewend zijn te ervaren en past ons zwijgen. Als 'tremendum' roept het vrees op, want het wordt als een overweldigende macht beleefd. Als 'fascinans' trekt het ons onweerstaanbaar aan en is het heilige vol van genade. Zie ook: Otto, R., *Het heilige* (1917), vertaling J.W. Dippel, Amsterdam 1928, 126: '...ethizeering en rationalizeering is niet een overwinning op het numineuze, maar een overwinning op het eenzijdige overwegen ervan. Zij voltrekt zich aan en geheel binnen de sfeer van het numineuze.'

⁵Leviticus 19,16.

⁶Deuteronomium 5, 3-4.

⁷Spreuken 14,25.

⁸Zie ook: Deuteronomium 19,18.

⁹Grieks 'parrhësia' de kunst van het vrijuit spreken, zoals dit in de Griekse wereld in de volksvergadering van een vrij burger werd verwacht.

¹⁰Voor de oude Grieken stond de orde van Apollo tegenover de roes van Dionysos. Cf. Nietzsche, F., *Die Geburt der Tragödie aus dem Geiste der Musik*, 1872.

¹¹1 Tessalonicenzen 5, 19-22.

¹²Visser 't Hooft, W.A., *Teachers and the Teaching Authorities*, Geneva 2000, 78: 'If there is no expectation that the Spirit will act, and no readiness to receive the new inspiration from him, the church has lost its way. Both of St Paul's exhortations were addressed to the church as a whole, and both must be heard anew by each new generation if the church is to accomplish its God-given mission.'

¹³Genesis 1, 1-2.

